

Рецензії

Г. О. Зелінська

Міграційна політика в Україні: виклики та інтеграційні перспективи

Питання регулювання міграційних процесів для України залишаються актуальними протягом усього періоду незалежності. Щобільше, історично українське суспільство завжди вирізнялось високою мобільністю, активізуючи переміщення населення спочатку внаслідок політико-безпекових, а згодом – економічних причин. Регулювання міграції на нинішньому етапі змінюється за концептом, адже передусім мають враховуватись права та свободи людини. На вищих інституційних рівнях організації суспільства все вагоміші впливи мають інтеграційні процеси з поступовим посиленням геополітичних детермінант.

Для країн походження мігрантів, до яких сьогодні належить Україна, з еміграцією пов'язані небезпеки втрати людського капіталу, погіршення демографічних тенденцій та посилення соціально-економічних негараздів. Це обумовлює зростання значення політики у сфері міграції як на локальному, національному, так і міжнародному рівнях. Міграційна політика в Україні перебуває на стадії свого формування, ускладненого несистемним підходом до розуміння стратегічного вектору регулювання міграцій та постійними політичними кризами в усіх сферах суспільного життя. Тому монографічне дослідження Риндзак Ольги Тадеївни¹ під науковою редакцією д.е.н., професора У. Я. Садової, присвячене проблемі удосконалення міграційної політики, є актуальним і своєчасним.

Актуалізація інтеграційних передумов формування і реалізації міграційної політики в Україні піднімає

цілий пласт проблем економічного, національного, соціокультурного характеру. У монографії О. Риндзак змістовно та цілісно викладено положення щодо теорій дослідження міграції та міграційної політики, методології її розвитку в інституційному вимірі. Проведений ґрунтовний аналіз явищ і процесів у системі чинників формування міграційної політики в Україні. Поглиблено методологію діагностики середовища реалізації політики та обґрунтовано євроінтеграційні імперативи її розвитку.

Монографія складається з вступу, п'яти розділів, науково обґрунтованих висновків, додатків і списку використаних джерел.

У вступі автор обґрунтовує, що результати висвітленого в монографії дослідження сприяють розвитку теоретико-методологічного забезпечення розвитку міграційної політики.

У розділі 1 «Теоретичні основи дослідження міграційної політики» розкрито мультидисциплінарний дискурс щодо змісту міграції та міграційної політики. Демографія, антропологія, статистика, політологія, юриспруденція, історія, економіка, соціологія, психологія по-різному інтерпретують причини, зміст і наслідки міграції через специфічний об'єкт дослідження. Система знань про міграцію узагальнюється в міграціології, яка вивчає теорії міграції, усі види міграційного руху населення, зумовленого соціально-економічними відносинами, загальні та специфічні закономірності міграції.

¹ Риндзак О. *Міграційна політика в Україні: виклики та інтеграційні перспективи* : монографія / НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів: Камінь, 2019.

Узагальнення наукових дискусій з приводу змісту міграційної політики дозволяє автору виокремити три взаємопов'язані підходи до її розуміння – інфлюативний, інструментальний та інтерактивний. Державну міграційну політику запропоновано розуміти як цілеспрямовану діяльність держави з приводу регулювання міграційних явищ та процесів, їх чинників і наслідків з метою оптимізації міграційної активності населення з позиції державних пріоритетів, гармонізації індивідуальних та суспільних інтересів.

Методологічно значущими є напрацювання автора щодо теорій міграції. Зокрема, на основі відстеження еволюції теоретичних підходів до вивчення міграції населення (теорії «законні міграції», «притягування-виштовкування», міграційних мереж і систем, світових систем, неокласичної теорії міжнародної трудової міграції, інституційної теорії, концепції людського потенціалу та ін.) виокремлено головні причини міграції та сформовано основні сценарії міграційної політики у межах кожного з них.

Розглядаючи інтеграційну парадигму розвитку міграційної сфери, автор визначає зміст інтеграційного процесу, форми та просторові рівні міжнародної і політичної інтеграції, де піднімаються актуальні аспекти глокалізації (глобальної локалізації). Це дало змогу узагальнити основні зміни у міграційній сфері, які відбуваються під впливом інтеграційних і глобалізаційних процесів. Крім того, автор аналізує моделі інтеграції та адаптації мігрантів у соціумі, що приймає, на особистісному рівні дослідження інтеграційної парадигми.

У розділі 2 «Методологія розвитку міграційної політики: інституційний вимір» глибинно вивчаються інститути, суб'єкти й регулятори міграційної політики в Україні. Регулятори розглядаються як конкретні державно-правові та договірні норми регулювання міграційної сфери.

Окрему увагу приділено концептуальним основам формування мігра-

ційної політики з детальним аналізом положень стратегії державної міграційної політики України на перспективу. Вивчення регуляторних механізмів у сфері міграції дозволило автору узагальнити принципи, на яких має ґрунтуватись їхня дія – гарантування державної безпеки та захист національних інтересів країни, повага до людини як суб'єкта міграційних процесів, верховенство права, запобігання і протидія незаконній міграції, координація і співробітництво всіх гілок влади, партнерство, наукова обґрунтованість заходів міграційної політики, диференційований підхід до сфери регулювання міграційних потоків залежно від соціально-демографічних і професійно-кваліфікаційних характеристик суб'єктів міграційних процесів, врахування ситуації в країні та особливостей розвитку її регіонів. Розглянуто функції міграційної політики, здійснено систематизацію її цілей і завдань. Це дозволило обґрунтувати необхідність введення превентивної функції – функції запобігання міграційним втратам. Здійснено систематизацію механізмів реалізації міграційної політики за групами адміністративних, нормативно-правових, соціально-економічних, валютно-фінансових, соціокультурних та інформаційних з уточненням переліку інструментів за напрямками прямого та непрямого впливу.

У межах розділу 3 «Аналіз явищ і процесів у системі чинників формування міграційної політики в Україні» автор досліджує внутрішню міграцію з акцентом на регіональну специфіку, а також аналізує проблеми внутрішньо переміщених осіб. Результати дослідження зовнішнього виміру міграційної ситуації включають аналіз кількості виїздів громадян України за кордон у розрізі найбільш відвідуваних країн, динаміку міжнародної стаціонарної міграції населення та офіційного працевлаштування за кордоном. Вивчаються також імміграційні процеси в Україну, динаміка міграційного приросту (скорочення) населення за весь період незалежності.

Проаналізовано фактори міграційної ситуації. Особливу увагу сфокусовано на впливах процесів демовідтворення, рівня оплати праці, людського розвитку. Позитивним є застосування соціологічного інструментарію дослідження. Зокрема, автор представляє результати апробації методики оцінювання мотиваційних чинників еміграції та проблеми інтеграції українських громадян за кордоном (опитування 75 експертів), а також панельного вибіркового анкетного опитування серед безробітних осіб Львівської області в ролі «групи ризику» потенційних мігрантів (опитування проводилось протягом п'яти років). Результати підтвердили домінування економічних чинників міграції. Найгострішими проблемами визначено низький рівень оплати праці, труднощі працевлаштування та високий рівень корупції на всіх рівнях. Водночас значна частина опитаних розглядає можливість відкриття власної справи та готова вкладати свої кошти в Україні.

В аналізі внутрішньої вимушеної міграції автор наводить результати анкетного опитування в окремих регіонах України, де респондентами виступали особи, які покинули місця свого постійного проживання через збройний конфлікт та окупацію частини України та звертались за допомогою до регіональних відділень гуманітарної неурядової організації «Карітас України». Результати опитування респондентів засвідчили вплив соціокультурних чинників на вимушені переміщення – внутрішньо переміщені особи здебільшого обирають регіони, де світоглядні орієнтації більшості мешканців відповідають або близькі їм особисто.

У розділі 4 «Методологія діагностики середовища реалізації міграційної політики» запропоновано концепцію моніторингу міграційного потенціалу економічно активного населення. Автор пропонує поділяти когорти потенційних мігрантів на ймовірних і «твердих». Розроблено методику розрахунку індексу міграційних прагнень як одного з найважливіших індикато-

рів міграційного потенціалу населення та здійснено його апробацію на основі результатів авторського соціологічного дослідження.

Запропоновано авторські методичні підходи до вивчення міграційного потенціалу. Зокрема, побудовано логістичну модель регресії готовності працевлаштування за кордоном на прикладі мешканців Львівської області. Проаналізовано оціночні судження респондентів щодо свого матеріального стану, можливостей працевлаштування на національному ринку праці та перспектив покращення таких можливостей. Виявлено зв'язок між цими судженнями та міграційними настроями учасників дослідження.

Розроблено блок-схему реалізації міграційної політики на основі оцінювання ефектів міграційних процесів. Запропоновано логіко-структурну схему оцінювання ефектів міжнародної міграції населення для країни (регіону) походження / призначення мігрантів, що передбачає виділення чотирьох груп ефектів (економічні, соціальні, політичні, духовні) з визначенням сфери їх впливу та індикаторів для кожної групи.

У рекомендаційній частині монографії (розділ 5 «Євроінтеграційні імперативи розвитку державної міграційної політики України») розглянуто досвід міграційної політики країн-членів ЄС. Особливу увагу звернено на практику регулювання міграцій з акцентом на інтеграційні підходи в таких країнах, як Швеція, Норвегія, Канада. Узагальнення зарубіжного досвіду дало змогу автору виділити три моделі міграційної політики – фільтруючу, бар'єрну та контактну.

Особливої уваги заслуговує розроблена автором доктрина «інгібування міграційних втрат» суспільства. Вона передбачає три основні способи вирішення проблеми масової еміграції з України: скорочення темпів еміграції, стимулювання зворотності зовнішньої міграції та посилення внутрішньої міграції населення. Інгібіторами визначено відповідні заходи міграційної

політики держави та інших галузей державного управління.

Прикладну значущість монографії О. Риндзак засвідчує пропонування концепція державної міграційної політики, яка є структурованою, обґрунтованою та заслуговує апробації на найвищих управлінських рівнях. На відміну від чинного варіанту, в авторській редакції концепції враховано необхідність регулювання вимушених переміщень населення; наведено результати комплексного аналізу проблем еміграції, імміграції, внутрішньої добровільної та вимушеної міграції; чітко визначено основні поняття, мету та пріоритетні цілі державного регулювання у сфері міграції відповідно до вимог сьогодення.

Слід зазначити, що представлені у монографії положення підтверджують цілісність дослідження. Використано різні дослідницькі методи з особливо сильною аналітичною основою. Наведений змістовний ілюстративний матеріал. Про вагомість дослідження свідчить велика кількість опрацьованих автором наукових джерел.

До позитивної оцінки проведеного дослідження додамо рекомендацію авторці більш детально опрацювати проблематику основних індикаторів й оцінки міграційної політики України.

Загалом монографія Ольги Риндзак є змістовно наповненим і теоретично обґрунтованим дослідженням, містить елементи наукової новизни та має значну теоретико-прикладну цінність. Вона суттєво розвиває міграціологічний напрям економічних досліджень та є корисною для науковців і фахівців у галузі економіки, демографії, соціальної політики, соціології та державного управління.

Зелінська Галина Олексіївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри прикладної економіки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (e-mail: zelinska_haluna@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2175-4883>).

Zelinska Halyna Oleksiyivna – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Professor of the Department of applied economics of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

Надійшло 11.01.2020 р.